

RODRIC
BRAITHWAITE

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Μετάφραση:
Δημήτρης Δουληγερίδης

ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

ΣΕΙΡΑ: ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Μια Σύνοψη Ιστορίας της Ρωσίας**

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Russia: Myths and Realities

Από τις Εκδόσεις Profile Books, Λονδίνο 2022

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Rodric Braithwaite

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Δημήτρης Δουλγερίδης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Κασαπίδης

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Θάνος Κακολύρης

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου

© Rodric Braithwaite, 2022

© Εικόνων εξωφύλλου: Benjamin Harte/Arcangel

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2022

Πρώτη έκδοση: Σεπτέμβριος 2022

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-4616-5

Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-4617-2

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Από το 1979

Έδρα:

Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση

Βιθλιοπωλείο:

Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Publishers since 1979

Head Office:

121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Bookstore:

13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

RODRIC BRAITHWAITE

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΠΟΣΙΑΣ

Μετάφραση: Δημήτρης Δουλγερίδης

Για τη Σου

Περιεχόμενα

<i>Σημείωμα του συγγραφέα</i>	11
<i>Σημείωμα του μεταφραστή</i>	13
 Πρόλογος: Έθνος, μύθος, ιστορία	19
1. Η γέννηση ενός έθνους	28
2. Οι καβαλάρηδες της Αποκάλυψης	53
3. Η άνοδος και η πτώση της Μοσχοβίας	79
4. Επιτέλους, μια ευρωπαϊκή Μεγάλη Δύναμη	113
5. Η αυτοκρατορία και τα θύματά της	145
6. Οι «καταραμένες» ερωτήσεις	173
7. Η αιματοβαμμένη πεντηκονταετία	211
8. Μια «γεωπολιτική καταστροφή»;	261
9. Βλαντίμιρ Πούτιν, ο μυθομανής	292
Επίλογος: Ξαναγράφοντας την Ιστορία	317
 <i>Λίγα βιβλία για περαιτέρω ανάγνωση</i>	321
<i>Ευχαριστίες</i>	329
<i>Χρονολόγιο</i>	331
<i>Ευρετήριο</i>	335

Σημείωμα του συγγραφέα

Με το που ξεκινάς να γράφεις για τη ρωσική ιστορία, αντιμετωπίζεις το πρώτο πρόβλημα: Πώς θα αποκαλέσεις τη χώρα για την οποία γράφεις; Σε διαφορετικές φάσεις ήταν το κράτος των Ρως, η Μοσχοβία, η Ρωσία, η Ρωσική Αυτοκρατορία, η Σοβιετική Ένωση, η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, η Ρωσική Δημοκρατία. Δε μένουν μόνο Ρώσοι σ' αυτή τη χώρα: σε διαφορετικές περιόδους ο πληθυσμός περιλάμβανε Ουκρανούς, Πολωνούς, Τάταρους, ανθρώπους της Βαλτικής, του Καυκάσου, της Κεντρικής Ασίας και άλλων περιοχών. Κάθε ονομασία έχει πολιτικές και ιστορικές συμπαραδηλώσεις, γύρω από τις οποίες ερίζουν παθιασμένα ερευνητές, πολιτικοί, δημοσιογράφοι και άνθρωποι της καθημερινότητας.

Ένα ειδικότερο πρόβλημα είναι πώς θα ονομάσεις το κράτος που είχε έδρα στη μεσαιωνική πόλη του Κιέβου. Οι περισσότεροι Ρώσοι το αποκαλούν (Κράτος των) Ρως του Κιέβου και πιστεύουν ότι το σύγχρονο δικό τους αποτελεί τη «διάδοχη κατάσταση» εκείνου. Ακριβώς αυτό που απορρίπτουν σθεναρά πολλοί Ουκρανοί. Αποκαλούν την πόλη Κιβ (Kyiv) και επιμένουν στην ουκρανική προφορά και άλλων κύριων ονομάτων. Προσπάθησα να χρησιμοποιήσω την προφορά που κάθε φορά ταίριαζε σε μια ιστορική περίοδο. Αλλά αναπόφευκτα πολλοί αναγνώστες θα διαφωνήσουν με τις επιλογές μου.

Μέρος αυτού του βιβλίου είναι και η απόπειρα ερμηνείας, γιατί αυτές οι διαφορές είναι τόσο σημαντικές. Ζητώ προκαταβολικά συγγνώμη, ωστόσο, καθώς θεώρησα απλούστερο να χρησιμοποιώ τις λέξεις «Ρωσία», «ρωσικός» και «Κίεβο» στις περισσότερες περιπτώσεις.

Το βιβλίο είναι πολύ μικρό για να συνοδεύεται από ερευνητικές παραπομπές ή βιβλιογραφία. Παρ' όλα αυτά στις υποσημειώσεις υποδεικνύω σε ποιον ανήκουν συγκεκριμένες εκφράσεις και διατυπώσεις. Πρόσθεσα επίσης μία μικρή, προσωπική λίστα βιβλίων στο τέλος.

Σημείωμα του μεταφραστή

Στο βιβλίο δε μεταφέρονται όλα τα ρωσικά ονόματα με τη φωνητικά ακριβή απόδοσή τους. Προτιμήθηκε, για παράδειγμα, το Γκορμπατσόφ ή το Σμολένσκ (κανονικά *Σμαλιένσκ*). Αποφεύχθηκαν επίσης οι ελληνοποιήσεις κύριων ονομάτων όταν δεν υπήρχε καθιερωμένη μορφή: Πιοτρ αντί για Πέτρος, αλλά σίγουρα Μέγας Πέτρος. Σε σημεία όπου έπρεπε να επισημανθεί η προφορά, παρατίθεται η γραφή από το πρωτότυπο και σε παρένθεση η φωνητική απόδοση στα ρωσικά. Προτιμήθηκε, τέλος, η απλοποιημένη κατάληξη των ρωσικών ονομάτων σε –όφ και όχι σε –ώφ.

Για την απόδοση πολλών ρωσικών ονομάτων, ονομασιών και τοποθεσιών ευχαριστούμε τον δημοσιογράφο, μεταφραστή και εκδότη (περιοδικό *Στέπα*) Δημήτρη Τριανταφυλλίδη.

Ρωσία – η μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο

Η Ρωσία των Ρούρικ

Ρως του Κιέβου περ. 880-1242

Πολωνία-Λιθουανία

Μογγολική κυριαρχία στην Ευρώπη

Επέκταση της Μόσχας

Η Ρωσία κατά τη δυναστεία των Ρομάνοφ, 1613-1917

Πόλεμοι της Σοβιετικής Ένωσης, 1918-45

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Έθνος, μύθος, ιστορία

Η Ρωσία είναι μια χώρα με απρόβλεπτο παρελθόν

Ρωσική λαϊκή παροιμία

Όλοι διαθέτουν ένα εθνικό αφήγημα κατασκευασμένο από γεγονότα, ψευδείς αναμνήσεις γεγονότων και μύθους. Οι άνθρωποι λένε ιστορίες για το παρελθόν τους, ώστε να δίνουν κάποιο νόημα στη σύγχυση του παρόντος. Ξαναγράφουν τις ιστορίες από γενιά σε γενιά, προσαρμόζοντάς τις στη νέα πραγματικότητα. Παραλείπουν, ξεχνούν ή επαναδιατυπώνουν επεισόδια που είναι ενοχλητικά ή ντροπιαστικά.

Οι ιστορίες αυτές έχουν βαθιές ρίζες. Τρέφουν τον πατριωτισμό μας. Μας βοηθούν να κατανοήσουμε ποιοι είμαστε, από πού καταγόμαστε, πού ανήκουμε. Οι ηγέτες μας τις πιστεύουν όσο κι εμείς. Μας συνδέουν στο ίδιο «έθνος» και μας εμπνέουν ώστε να θυσιάσουμε τη ζωή μας στο όνομά του.

Οι Βρετανοί έχουν την «ιστορία του νησιού» τους, που υποδεικνύει τη συνεχή πρόοδο από τη Magna Carta προς τη δύναμη, την ελευθερία και τη δημοκρατία, με ενδιαμέσες τις λαμπρές νίκες επί των Γάλλων: έτσι την περιγράφει ο Ουίνστον Τσόρτσιλ στην πομπώδη *History of the English-Speaking Peoples* [Ιστορία των αγγλόφωνων λαών]. Οι Άγγλοι δημιούργησαν, εκμεταλλεύτηκαν και τελικά έχασαν

τρεις αυτοκρατορίες στο πέραςμα του χρόνου. Οι απόγονοι εκείνων των υπηκόων τούς θεωρούν τους πλέον άπληστους, βίαιους, πανούργους και υποκριτές. Φυσικά, οι ίδιοι δεν πιστεύουν τίποτε απ' όλα αυτά για τον εαυτό τους.

Το «έθνος», ωστόσο, είναι ένα ολισθηρό πεδίο. Τα έθνη μοιάζουν με τις αμοιβάδες. Προέρχονται από τα βάθη της Ιστορίας. Μετακινούνται συνεχώς. Χωρίζονται με διχοτόμηση, επανενώνονται σε διαφορετικούς σχηματισμούς, ενσωματώνουν τους γείτονές τους ή απορροφώνται από αυτούς, κι ύστερα εξαφανίζονται. Ο πόλεμος, η πολιτική, οι γάμοι μεταξύ δυναστειών, τα δημοψηφίσματα μετακινούν περιοχές από τη μια πλευρά των συνόρων στην άλλη. Ένας άνθρωπος μπορεί να γεννηθεί σε μία χώρα, να μεγαλώσει σε μια δεύτερη και να πεθάνει σε άλλη – όλα αυτά χωρίς καν να εγκαταλείψει τη γενέτειρά του. Το παράδειγμα είναι ένας Γάλλος που γεννήθηκε στην Αλσατία-Λορένη το 1869. Ή ένας Αυστριακός εβραίος γεννημένος στα σύνορα Σλοβακίας-Ουγγαρίας το 1917. Ένας Πολωνός που γεννήθηκε πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στην πόλη όπου σήμερα είναι η ουκρανική Λβιβ: από την ίδρυσή της ως Λέβχοροντ τον 13ο αιώνα πέρασε στους Πολωνούς, στους Αυστριακούς, στους Γερμανούς και στους Ρώσους κυρίαρχους ως Λβουφ, Λέμπεργκ και Λβοβ.

Λίγα από τα κράτη της σημερινής Ευρώπης υπήρχαν πριν από τον Α' Παγκόσμιο. Όταν ο Κολόμβος ανακάλυπτε την Αμερική, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ρωσία, αλλά και η Γαλλία ή η Βρετανία ήταν ακόμη διασπασμένες σε κρατίδια, ενώ η Πολωνο-λιθουανική Κοινοπολιτεία ετοιμαζόταν να γίνει το μεγαλύτερο ευρωπαϊκό κράτος.

Η ίδια η ιδέα της «Ευρώπης» είναι εν πολλοίς μια τεχνητή κατασκευή, μία απόπειρα να μπουν κάτω από την ίδια

στέγη μια σειρά από κράτη στο δυτικό άκρο της ευρασιατικής επικράτειας, διαφορετικά μεταξύ τους: από την Ισλανδία ως τη Ρουμανία, από τη Νορβηγία ως την Ελλάδα, από την Ισπανία ως την Εσθονία. Συνδεδεμένα όλα με τους χαλαρούς δεσμούς της χριστιανικής παράδοσης και του εγκληματικού παρελθόντος με εσωτερικές διώξεις, αιματηρές εξεγέρσεις και βίαιες θρησκευτικές συγκρούσεις, αλλά και μέσω των ατελείωτων πολέμων για την απόκτηση ισχύος και αγαθών, των γενοκτονιών, της δουλείας και της αυτοκρατορικής ωμότητας στο εξωτερικό.

Με βάση αυτούς τους απογοητευτικούς όρους, οι Ρώσοι έχουν κάθε δικαίωμα να ισχυρίζονται ότι είναι Ευρωπαίοι – όσο και οι άλλοι. Εν μέρει, ωστόσο, λόγω της τεράστιας έκτασης προς τα ανατολικά της Ασίας τόσο οι Ρώσοι όσο και οι ξένοι αναρωτιούνται εάν η Ρωσία είναι εξαρχής τμήμα της Ευρώπης. Πολλοί από τους κοντινούς γείτονές τους θεωρούν ότι πρόκειται για Ασιάτες βαρβάρους και υποδεικνύουν με οργή τα δεινά που επέφεραν στους ίδιους ανά τους αιώνες. Δίνουν μάλιστα δίκιο στον Ναπολέοντα, καθώς φέρεται να έχει πει: «Ξύσε έναν Ρώσο και θα ανακαλύψεις έναν Τάταρο».

Χίλια και πλέον χρόνια πριν από τη σημερινή εποχή εμφανίστηκε μία φυλή στα εδάφη της σύγχρονης Ρωσίας με καταγωγή αμφιλεγόμενη. Υιοθέτησαν την ορθόδοξη εκδοχή του χριστιανισμού από το Βυζάντιο, διαχωρίζοντας αμετάκλητα τη θέση τους απ' όσους είχαν επιλέξει τον καθολικισμό στην Ευρώπη. Ανέπτυξαν τη δική τους σλαβονική γλώσσα και δημιούργησαν το κράτος των «Ρως του Κίεβου», το οποίο για ένα διάστημα υπήρξε το μεγαλύτερο και ένα από τα πλέον εξελιγμένα –αν και εξίσου εύθραυστα– της Ευρώπης. Στο σημείο εκείνο οι σημερινοί Ρώσοι, Ουκρανοί και Λευκορώσοι αναζητούν την καταγωγή τους.

Οι Ρως του Κιέβου έζησαν την εισβολή και τελικά την καταστροφή από τους Μογγόλους τον 13ο αιώνα. Τα διαμελισμένα τμήματα του κράτους επανενώθηκαν τους επόμενους αιώνες κάτω από το όνομα της Μοσχοβίας, με επίκεντρο τη μέχρι τότε ασήμαντη βόρεια πόλη της Μόσχας. Το νέο κράτος υπέφερε από τις εσωτερικές έριδες, την οικονομική καταστροφή και την πολωνική εισβολή. Αναγεννήθηκε, ωστόσο, και ο Μέγας Πέτρος, όπως και οι διάδοχοί του, το μεταμόρφωσαν σε αυτοκρατορική Μεγάλη Δύναμη, κυρίαρχο παράγοντα της ευρωπαϊκής πολιτικής. Μάλιστα, τον 19ο αιώνα η Ρωσία συνέβαλε στη διαμόρφωση της σύγχρονης ευρωπαϊκής κουλτούρας.

Η ύπαρξή της απειλήθηκε εκ νέου από τον Ναπολέοντα, τους Γερμανούς και από τις εκκαθαρίσεις των ιδίων των Ρώσων κατά τον 20ό αιώνα. Ο Στάλιν ξανάβαλε τη χώρα στον χάρτη, μεταμόρφωσε την οικονομία και κέρδισε τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας – σε κάθε περίπτωση με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές. Κι ύστερα, η αυτοκρατορία έπεσε μία μέρα του 1991. Η Ρωσία βυθίστηκε ξανά στη φτώχεια, στον διχασμό και στη διεθνή αδιαφορία. Για πολλούς Ρώσους ήταν ο Βλαντίμιρ Πούτιν, τον οποίο εξέλεξαν πρόεδρό τους το 2000, εκείνος που τους γλίτωσε από την αφόρητη ταπείνωση και επανέφερε τη χώρα στη θέση που της άρμοζε μέσα στον κόσμο.

Ο Έντουαρντ Γκίμπον είπε ότι «η Ιστορία δεν είναι τίποτε περισσότερο από ένα αρχείο με εγκλήματα, ανοησίες και κακοτυχίες της ανθρωπότητας»*. Οι Ρώσοι, όπως και

* Edward Gibbon, *Decline and Fall of the Roman Empire* (Λονδίνο 1989· ελληνική έκδοση: *Η παρακμή και η πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, 2001), τόμος 1, Κεφ. 3.

οι άλλοι λαοί, προτιμούν να πιστεύουν ότι η ιστορία τους βαδίζει σε στέρεο έδαφος. Ερμηνεύουν μάλιστα ορισμένα ενοχλητικά γεγονότα –όπως τη σκληρή διακυβέρνηση του Ιβάν του Τρομερού ή του Στάλιν– σαν απαραίτητα στάδια στο μονοπάτι του μεγαλείου.

Οι Ρώσοι είναι λαός συναρπαστικός, ευρηματικός, δημιουργικός, συναισθηματικός, καλόκαρδος, γενναιόδωρος, παθιασμένα θαρραλέος, εξαιρετικά ανθεκτικός, συχνά πονηρός, σκληρός και αδίστακτος. Οι καθημερινοί Ρώσοι πιστεύουν ότι είναι πιο «θερμοί» άνθρωποι από άλλους, πιο πιστοί στους φίλους τους, με μεγαλύτερη θέληση να θυσιάσουν τον εαυτό τους για το κοινό καλό, πιο αφοσιωμένοι στις θεμελιώδεις αλήθειες της ζωής. Τα πιστώνουν όλα στη «ρωσική ψυχή», ανοιχτή και συμπεριληπτική όπως και η ίδια η χώρα τους. Η παθιασμένη τους αίσθηση του ρωσικού μεγαλείου, ωστόσο, υπονομεύεται παραδόξως από έναν υφέρποντα και διαβρωτικό πεσιμισμό, τον οποίο ενισχύει το μνησικάκο συναίσθημα ότι οι ξένοι δεν κατανοούν και δε σέβονται την πατρίδα τους.

Η ρωσική πραγματικότητα διανθίζεται με το προβληματικό και βαθιά ριζωμένο φαινόμενο που ονομάζεται «vrapo» (βρανιό). Θυμίζει το ιρλανδικό «blarney», αλλά χωρίς τον υπαινιγμό της διασκεδαστικής γοητείας. Οι πολίτες, οι αξιωματούχοι, οι κυβερνητικοί λένε ψέματα όταν πιστεύουν ότι έτσι θα εξασφαλίσουν τα συμφέροντά τους ή τα συμφέροντα των αφεντικών τους, μιας οργάνωσης ή του κράτους. Το έκαναν από τον 16ο αιώνα, καθώς διαβάζουμε ότι τότε κάποιοι Άγγλοι έμποροι συμβούλευαν τους συναδέλφους τους να διαπραγματεύονται με τους Ρώσους γραπτώς: «Επειδή είναι δαιμόνιοι άνθρωποι, δε λένε πάντα την αλήθεια και πιστεύουν ότι και οι άλλοι είναι σαν κι

αυτούς». Το ίδιο κάνουν και σήμερα. Λίγο τους νοιάζει εάν ο συνομιλητής τους γνωρίζει ότι ψεύδονται, αν και αυτό δε σταματά τις ρωσικές κυβερνήσεις από το να τιμωρούν όσους αμφισβητούν την ειλικρίνειά τους.

Οι καθημερινοί πολίτες, από την άλλη, συνήθως πιστεύουν εύκολα αυτό που λέει η κυβέρνηση. Αλλά υπάρχουν όρια. Η απέχθεια για το ψέμα που σε μπλέκει σε περιπέτειες οδηγεί πολλούς από τους χαρακτήρες στα μυθιστορήματα του Ντοστογιέφσκι ως την ακραία εξομολόγηση. Η συστηματική ανειλικρίνεια των Σοβιετικών αξιωματούχων και των ιδεολόγων ήταν ένα βασικό μοτίβο αντιφρονούντων συγγραφέων όπως ο Αλεξάντρ Σολζενίτσιν. Όσο μεγάλωνε η αποστροφή ανάμεσα στους ίδιους τους πολίτες, τόσο πιο κοντά ερχόταν η πτώση του σοβιετικού καθεστώτος.

Ο Τσόρτσιλ παρατήρησε κάποτε ότι η Ρωσία είναι ένας γρίφος τυλιγμένος μέσα σ' ένα μυστήριο, μέσα σ' ένα αίνιγμα. Αυτό χρησιμοποιήθηκε ως δικαιολογία για να μην επιχειρεί κανείς οποιαδήποτε ερμηνεία. Το να κατανοήσει, ωστόσο, κανείς τη Ρωσία είναι μια πρόκληση και οφείλει να ξεκινήσει προσπαθώντας να διαχωρίσει τα γεγονότα από τους μύθους τους οποίους δημιούργησαν οι Ρώσοι όσο και αυτοί που τους απεχθάνονται. Η Εγκυκλοπαίδεια Britannica περιέγραφε τη Ρωσία το 1782 ως «ένα πολύ μεγάλο και ισχυρό βασίλειο της Ευρώπης, το οποίο κυβερνάται από πλήρη δεσποτισμό και κατοικείται από φαύλους και μέθυσους αγροίκους». Ο μαρκήσιος ντε Κουστίν, Γάλλος αντιδραστικός και σε πόλεμο με τη γαλλική κοινωνία, επισκέφτηκε τη Ρωσία για σύντομο διάστημα το 1839. Στο βιβλίο που έγραψε, *La Russie en 1839* [*Η Ρωσία το 1839*], αποδείχθηκε πολύ έξυπνος, διορατικός, πνευματώδης, μεροληπτικός και εξόφθαλμα επιφανειακός. Είδε λίγα πράγ-

ματα στη ρωσική κοινωνία πέραν των αριστοκρατών, οι οποίοι διέθεταν αρκετό από το λούστρο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, ώστε να «κακομαθαίνουν, έστω και ως αγροίκοι», αλλά όχι αρκετό για να αποκτήσουν καλλιέργεια. Έμοιαζαν με «εκπαιδευμένες αρκούδες που σε έκαναν να λαχταράς τις άγριες». Το βιβλίο του ντε Κουστίν ήταν υποχρεωτικό ανάγνωσμα στην Αμερικανική Πρεσβεία της Μόσχας τη δεκαετία του 1960, ενώ αντανακλά τις διαθέσεις πολλών παρατηρητών σήμερα. Δεν είναι η καλύτερη αρχή στην προσπάθεια να κατανοήσεις τη χώρα.*

Μερικοί υποστηρίζουν ότι δεν υπήρξε ποτέ κάτι τόσο συμπαγές για να χαρακτηριστεί ρωσικό έθνος-κράτος. Για τους περισσότερους Ρώσους, ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία. Ότι κι αν σημαίνει η λέξη «έθνος», πιστεύουν ότι το δικό τους είναι μοναδικό, επιλεγμένο από τον Θεό ή την Ιστορία για να φέρει το φως σ' έναν κόσμο αδαή. Αυτή η αντίληψη της μεσσιανικής αποστολής γεννήθηκε στο ορθόδοξο περιβάλλον της μεσαιωνικής Μοσχοβίας και από τότε επιβιώνει. Τη στήριξε ο Ντοστογιέφσκι και πολλοί άλλοι τον 19ο αιώνα. Οι Μπολσεβίκοι, πάλι, μοιράζονταν το αίσθημα της αποστολής κατά τον 20ό αιώνα, αλλά ο Θεός γι' αυτούς είχε αντικατασταθεί από την Ιστορία, με εργαλείο τον κομμουνισμό. Ο καινούργιος γενναίος κόσμος τους, ωστόσο, άρχισε να μοιάζει ύποπτα με την παλιά Ρωσική Αυτοκρατορία, αλλάζοντας απλώς όνομα.

Είναι κατανοητή η απελπισία που νιώθουν οι Ρώσοι και όσοι τους συμπαθούν για τις καταστροφές που έχουν προ-

* Το βιβλίο του George Kennan, *The Marquis de Custine and His "Russia in 1839"* (Λονδίνο 1972), διορθώνει αρκετές από τις αναφορές του ίδιου του ντε Κουστίν.

καλέσει σε άλλους και στον εαυτό τους. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, επέστρεψαν στην ιδέα ότι η σύγχρονη Ρωσία είχε αποκλειστικό δικαίωμα στην κληρονομιά του ορθόδοξου κράτους των Ρως του Κιέβου. Ο Βλαντίμιρ Πούτιν κυριεύτηκε από την ιδέα ότι «η μεγάλη κοινή κακοτυχία και τραγωδία» ήταν η διαίρεση της Ρωσίας και της Ουκρανίας το 1991 στα τμήματα που ο ίδιος όριζε ως «ουσιαστικά τον ίδιο ιστορικό και πνευματικό χώρο»: η εμμονή αυτή τροφοδότησε την εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022.

Επί πολλά χρόνια σκεφτόμουν τη Ρωσία και τους ανθρώπους της. Και ήμουν εκεί όταν κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση. Το γεγονός αυτό «χρωματίζει» ορισμένες από τις κρίσεις που ακολουθούν στην ανά χειράς σύντομη και, ελπίζω, ισορροπημένη ιστορία.

Ακόμη και πριν από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου φαινόταν ότι η επιθυμία της Ουκρανίας για ανεξαρτησία θα προκαλούσε τον διαμελισμό της Σοβιετικής Ένωσης. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, έμοιαζε αδιανόητος ένας πόλεμος ανάμεσα στη Ρωσία και στην Ουκρανία ή η πιθανότητα ότι το ρωσικό δημοκρατικό πείραμα θα καταστρεφόταν όπως η γερμανική Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

Σε ορισμένες άλλες κρίσεις μου έπεσα έξω με τρόπο απογοητευτικό. Η Ρωσία δεν έχει χάσει ακόμη την αυτοκρατορική ορμή της. Η ωμή εισβολή του Πούτιν στην Ουκρανία ανέβαλε για πολλές δεκαετίες την προοπτική της Ρωσίας ως σύγχρονου δημοκρατικού κράτους που θέλει ειρηνικές σχέσεις με τους γείτονές της – προοπτική για την οποία αγωνίστηκαν τόσο πολλοί Ρώσοι.

Πάντως, δεν πρέπει να ξεγράψουμε ποτέ την προοπτική των ανθρώπων για λύτρωση. Σκέφτομαι, λοιπόν, πάντα τη χρυσή εικόνα του Πουλιού της Φωτιάς, το οποίο εμφανίζεται μέσα στα σκοτεινά δάση του ρωσικού φολκλόρ για να συμβολίσει την ελπίδα ότι η Ρωσία θα δει καλύτερες ημέρες.

Η γέννηση ενός έθνους

«Είστε χριστιανοί ή τίποτε καθολικοί;»

Μια ηλικιωμένη Ρωσίδα της επαρχίας, 1991

Το 1952, η γιαγιά του Βλαντίμιρ τον βάπτισε σύμφωνα με το ορθόδοξο χριστιανικό τυπικό, παρόλο που ο Στάλιν ζούσε ακόμη* και η Σοβιετική Ένωση παρέμενε το «πρώτο αθεϊστικό κράτος της Ιστορίας». Όπως θα έκανε μισό αιώνα αργότερα ως πρόεδρος, το παιδί εκείνο παρακολουθούσε τακτικά τις μεγάλες τελετές της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ουσιαστικά εισερχόταν στον κόσμο μιας αρχαίας παράδοσης.

Το μάθημα του Βυζαντίου

Πριν από 1.000 χρόνια και πλέον οι Ρώσοι επέλεξαν τον ορθόδοξο χριστιανισμό αντί του καθολικισμού. Ήταν μια επιλογή που επηρέασε βαθύτατα την ιστορία τους και συνεχίζει έως σήμερα να αναδεικνύει τις διαφορές ανάμεσα στη Ρωσία και στην υπόλοιπη χριστιανική Ευρώπη.

* Ο συγγραφέας το επισημαίνει επειδή ο θάνατός του ήταν κοντά: ο Στάλιν πέθανε στις 5 Μαρτίου 1953. (Σ.τ.Μ.)

Όταν κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση, οι ορκισμένοι κομμουνιστές ανακάλυψαν ότι υπήρξαν παράλληλα και πιστοί. Περίπου το 2008, τα τρία τέταρτα των ενήλικων Ρώσων δήλωναν «ορθόδοξοι χριστιανοί». Το αν η πίστη τους, όπως κι εκείνη του προέδρου τους, ήταν «αυθεντική» –ό,τι κι αν σήμαινε αυτό– δεν είχε καμία σημασία. Επρόκειτο περισσότερο για ένα ζήτημα ταυτότητας, όχι πεποιθήσεων. Ο ορθόδοξος χριστιανισμός γινόταν για άλλη μια φορά στην Ιστορία κεντρικός παράγοντας της ρωσικής καθημερινότητας και της πολιτικής. Αντικατέστησε μάλιστα τον κομμουνισμό ως δεδηλωμένη ιδεολογία των Ενόπλων Δυνάμεων, οι οποίες το 2020 έφτασαν να αποκτήσουν τον δικό τους περίτεχνο καθεδρικό ναό στη Μόσχα. Η ευλογία των νέων όπλων από τους ορθόδοξους ιερείς κατάντησε ρουτίνα και το 2022 ο Ρώσος πατριάρχης ευλόγησε τους στρατιώτες που εισέβαλαν στην Ουκρανία.

Οι φήμες λένε ότι ο Πούτιν είχε έναν προσωπικό πνευματικό, τον πατέρα Τύχωνα Σεβκουνόφ, επικεφαλής της Μονής Σρετένσκι, η οποία βρισκόταν κοντά στη Λουμπιάνκα, στο αρχηγείο της KGB, για την οποία δούλεψε παλιότερα ο Πούτιν. Το 2008, ο Σεβκουνόφ ανέλαβε την παραγωγή της τηλεταινίας «Η πτώση μιας αυτοκρατορίας: Το μάθημα του Βυζαντίου» για την Άλωση της πρωτεύουσας της ορθόδοξης χριστιανοσύνης από μια ετερογενή ομάδα Σταυροφόρων το 1204. Εκεί υποστήριζε ότι μόνο εάν έβαζε η καθολική Ευρώπη χέρι στους υλικούς και πνευματικούς θησαυρούς του Βυζαντίου, μπορούσε να εκπολιτιστεί.

Ο Σεβκουνόφ καταλήγει σ' ένα σαρωτικό συμπέρασμα: «Το εκδικητικό μίσος της Δύσης απέναντι στο Βυζάντιο και στους κληρονόμους του συνεχίζεται μέχρι σήμερα [...] Αν δε συνειδητοποιήσουμε αυτό το σοκαριστικό αλλά αναμ-

φισβήτητο γεγονός, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε όχι μόνο την παλαιότερη ιστορία, αλλά και εκείνη του 20ού και 21ου αιώνα».

Κάτι τέτοιο ακούγεται ακραίο για τους ανθρώπους της Δύσης. Για πολλούς χριστιανούς, ωστόσο, αντανακλά μία συναισθηματική και ιστορική πραγματικότητα. Αυτό που συνέβη στο Βυζάντιο επηρεάζει ακόμη την αντίληψή τους για τον κόσμο*.

Η διχασμένη χριστιανοσύνη

Ο χριστιανικός κόσμος ήταν διχασμένος εξ αρχής. Οι ακόλουθοι του Χριστού μοιράστηκαν σε όσους πίστευαν τον Απόστολο Παύλο, που ήθελε να διαδώσει τον λόγο του Ευαγγελίου στον κόσμο, και σε όσους πίστευαν ότι το Ευαγγέλιο έπρεπε να περιοριστεί στους εβραίους: σ' αυτούς που πρωτοπαρουσιάστηκε. Ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού, ο Πέτρος, ήταν ο πρώτος επίσκοπος Ρώμης**. Οι διάδοχοί του υποστήριζαν ότι διαφύλατταν την αλήθεια που ο ίδιος είχε παραλάβει από τον Χριστό και γι' αυτό τον λόγο είχαν κάθε νομιμοποίηση να λειτουργούν ως η πνευματική Αρχή όλων των χριστιανών.

Ο αυτοκράτορας Μέγας Κωνσταντίνος, ωστόσο, μετέφερε την πρωτεύουσά του από τη Ρώμη στην αρχαιοελληνική πόλη του Βυζαντίου το 324 μ.Χ., μετονομάζοντάς τη σε «Κωνσταντινούπολη» από το δικό του όνομα. Ήταν πλέον

* Το φιλμ του Σεβκουνόφ είναι διαθέσιμο στο: <https://orthochristian.com/7411.html>.

** Την άποψη αυτή ασπάζεται η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. (Σ.τ.Ε.)

η χριστιανική αλλά και η αυτοκρατορική πρωτεύουσα. Οι κάτοικοί της δεν άφηναν κανένα περιθώριο αμφιβολίας ότι αυτοί κατείχαν τη μόνη αληθινή ορθόδοξη πίστη. Κατά την αντίληψή τους, η Εκκλησία της Ρώμης ήταν απολίτιστη και απαίδευτη, αποτελούνταν από «περίπου βαρβάρους που δε γνώριζαν γραφή, συνολικά αγράμματους», όπως το έθεσε ένας Βυζαντινός ιστορικός τον 12ο αιώνα*.

Το χάσμα διευρυνόταν. Στο όνομα του ίδιου αγαθού Θεού όλες οι πλευρές έριχναν το ανάθεμα, καταδίωκαν και συχνά εξόντωναν όσους θεωρούνταν αιρετικοί. Σε όλο τον χριστιανικό κόσμο η Εκκλησία και το Κράτος ανταγωνίζονταν για την εξουσία. Οι διαμάχες για το δόγμα λειτουργούσαν σαν υποκατάστατο των συγκρούσεων για την ισχύ. Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες ισχυρίζονταν ότι κυβερνούσαν «ελέω Θεού». Το ίδιο και οι βασιλείς της Ευρώπης, όπως ο Κάρολος Α΄ της Αγγλίας και ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ της Γαλλίας, αλλά και το ισχυρό επί αιώνες Παπικό Κράτος, που δε σταμάτησε ποτέ να εμπλέκεται στις υποθέσεις των γειτονικών χωρών. Όσοι ξέφευγαν από τον έλεγχο του πάπα, έπεφταν σε εκείνον του τοπικού μονάρχη. Οι θρησκευτικές συγκρούσεις θα έπνιγαν τελικά την Ευρώπη στο αίμα μέχρι τα τέλη του 17ου αιώνα.

Μετά τη διάδοση του Διαφωτισμού, ωστόσο, εξαπλώθηκε και ο σκεπτικισμός σε σημείο τέτοιο, ώστε τον 20ό αιώνα πολλοί Ευρωπαίοι να πιστεύουν ότι η θρησκεία έχανε την επιρροή της και τελικά θα εξαφανιζόταν.

Η πεποίθηση αυτή, για να το θέσω κομπιά, ήταν πρόωγη. Παρόλο που η πεμπτουσία του Διαφωτισμού, δηλαδή

* Ο Βυζαντινός ιστορικός Νικήτας στο E. Gibbon, *Decline and Fall of the Roman Empire*, τόμος 7, σ. 188.

το Αμερικανικό Σύνταγμα, επιβάλλει τον διαχωρισμό Εκκλησίας και Κράτους, κανένας Αμερικανός πολιτικός δε διανοείται να αρνηθεί δημοσίως την πίστη στον Θεό. Το 2011, το 60% των Βρετανών πολιτών αυτοαποκαλούνταν ακόμη «χριστιανοί». Και το μαχητικό Ισλάμ άρχισε να παίζει έναν σημαντικό ρόλο στην εσωτερική και διεθνή πολιτική σκηνή.

Στην Ανατολική Ευρώπη η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία βοήθησε τους καταπιεσμένους να διατηρούν την ταυτότητά τους υπό το κομμουνιστικό καθεστώς. Η Ορθοδοξία πάλι βοήθησε τους Ρώσους να επιβιώσουν από την επέλαση των Μογγόλων, τις καταπιέσεις των τσάρων, την ανελέητη πλύση εγκεφάλου των Μπολσεβίκων περί αθεΐας και τις αιματηρές διώξεις του Στάλιν.

Ο δεσμός μεταξύ των ορθοδόξων διαπερνά τη ρωσική ιστορία σαν αόρατο νήμα. Ορισμένες φορές η Εκκλησία μπήκε σε τροχιά σύγκρουσης με την εξουσία του κοσμικού κράτους. Άλλες φορές έφτασε ως τη βίαιη επίθεση και άλλες έπεσε σε αφάνεια. Αλλά από τον 10ο αιώνα, όταν ο πρίγκιπας Βλαντίμιρ του Κιέβου επέλεξε να βαπτιστεί χριστιανός, έως τον 21ο αιώνα, όταν ο Πούτιν την αγκάλιασε για δικό του συμφέρον, η Εκκλησία ήρθε για να μείνει.

Βυζάντιο

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε τη μεγαλύτερη διάρκεια στην Ιστορία: διπλάσια από εκείνη της Ρωμαϊκής, που προηγήθηκε, και μεγαλύτερη από εκείνη της Οθωμανικής, η οποία την αντικατέστησε. Χίλια χρόνια πριν η Ρώμη ήταν δέκα φορές μικρότερη από το Βυζάντιο. Οι εκκλησίες της δεν μπορούσαν να ανταγωνιστούν το μεγαλείο της Αγίας

Σοφίας. Οι Ρωμαίοι αριστοκράτες ζούσαν σε παλάτια που δημιουργήθηκαν από τα αυτοκρατορικά ερείπια. Το Βυζάντιο, αντιθέτως, ήταν το επίκεντρο του χριστιανικού κόσμου όσον αφορούσε την τέχνη, τη λογοτεχνία, το δίκαιο, τις στρατιωτικές και διπλωματικές εξελίξεις.

Είχε όμως κακή φήμη. Η λέξη «Βυζαντινός» ταυτιζόταν με μια εικόνα παρακμής, δολιότητας, ανούσιων τελετών και περίπλοκης γραφειοκρατίας. Οι λόγιοι του Διαφωτισμού έβλεπαν το Βυζάντιο σαν τον αντίποδα όλων εκείνων στα οποία πίστευαν. Ο Βολταίρος το καταδίκασε σαν «ντροπή για την ανθρωπινή νόηση». Ο Έντουαρντ Γκίμπον επιτέθηκε στους «διεφθαρμένους και κακοήθεις» Έλληνες του Βυζαντίου για την «απαράλλαχτη ομοιομορφία της μοχθηρής φανulότητάς τους, την οποία ούτε απαλύνει η ευθραυστότητα της ανθρωπίνης φύσης ούτε καθιστά ξεχωριστή η πληθώρα αξιομνημόνευτων εγκλημάτων». Ένας σχολιαστής της βικτοριανής εποχής θεωρούσε ότι το Βυζάντιο «αποτελεί, χωρίς την παραμικρή εξαίρεση, την πιο ευτελή και άθλια μορφή που μπορεί να φανταστεί ο πολιτισμένος κόσμος»*.

Οι θεσμικοί κανόνες του Βυζαντίου δεν ήταν καλοί. Ποτέ δε θεσμοθετήθηκε η αρχή της εύτακτης διαδοχής. Οι αυτοκράτορες ανέρχονταν στην εξουσία ως αποτέλεσμα της παλατιανής ή στρατιωτικής ίντριγκας, με την έγκριση της λαϊκής επιδοκιμασίας. Στη συνέχεια περιτριγυρίζονταν από μια σκόπιμα κατασκευασμένη αλλά αποπνικτική Αυλή, σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να αυξάνουν, αποχωνωμένοι, την εξουσία και το μεγαλείο τους.

Κι όμως κάτι τέτοιο λειτούργησε. Το Βυζάντιο διοικήθη-

* Edward Gibbon, *Decline and Fall of the Roman Empire*, τ. 9, Κεφ. 48. W. E. H. Lecky, *History of European Morals*, (Λονδίνο 1869).

κε αποτελεσματικά από ικανούς γραφειοκράτες, οι οποίοι στηρίζονταν σε ένα αξιόπιστο σύστημα φορολογίας. Το δικαιοσύνη σύστημα, που κωδικοποίησε ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, παραμένει η βάση για τα περισσότερα νομικά συστήματα της Δύσης. Το Βυζάντιο ενθάρρυνε επίσης το διεθνές εμπόριο: τα νομίσματά του έγιναν το κοινό διεθνές συνάλλαγμα. Η ευφυής διπλωματία μαζί με τον οργανωμένο στρατό το προστάτευαν από τους εξωτερικούς εχθρούς. Οι γυναίκες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτική, ακόμη και στη διευθέτηση των θεολογικών ζητημάτων. Η Εκκλησία αντλούσε κύρος από την αυθεντία βαθύτατα ευσεβών και σοφών ανθρώπων. Ο καθολικός Θωμάς Ακινάτης ισχυριζόταν ότι διάβαζε τα συγγράμματα του ορθόδοξου Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού σε καθημερινή βάση.

Επί χίλια χρόνια το Βυζάντιο ήταν το μόνο σταθερό κράτος στην Ευρώπη. Μέχρι την πτώση του αποτελούσε ανάχωμα απέναντι στους Πέρσες, στους Άραβες και στους Τούρκους, οι οποίοι πίεζαν τα ανατολικά και νότια σύνορα της Ευρώπης. Σύμφωνα με μια συγκεκριμένη θεώρηση των ορθόδοξων χριστιανών, χωρίς αυτή την προστασία οι Δυτικοευρωπαίοι δε θα μπορούσαν να αναπτύξουν τους δικούς τους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς. Ορισμένοι σύγχρονοι μελετητές πιστεύουν, εξάλλου, ότι η έκρηξη της λογοτεχνικής δημιουργίας στο Βυζάντιο κατά τον 11ο αιώνα προανήγγειλε ουσιαστικά την Αναγέννηση της Δύσης.

Η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο πλευρές του χριστιανισμού ολοκληρώθηκε με το Μεγάλο Σχίσμα του 1054. Οι βασικές αιτίες ήταν δύο. Η πρώτη αφορούσε τη δογματική διαφορά για τη φύση της Αγίας Τριάδας. Εντελώς περιληπτικά, οι ορθόδοξοι πίστευαν στο «Πνεύμα το Άγιον, το εκ του Πατρός εκπορευόμενον». Οι Δυτικοί πίστευαν ότι το Άγιο

Πνεύμα εκπορεύεται τόσο από τον Πατέρα όσο «και τον Υίο», λατινιστί «filioque». Είναι δύσκολο για έναν εξωτερικό παρατηρητή να καταλάβει το αμοιβαίο μίσος που γεννήθηκε από τέτοιες διαφορές στη διατύπωση. Κι όμως χωρίζουν τους ορθόδοξους από τους καθολικούς έως σήμερα.

Η δεύτερη αιτία ήταν πολιτική. Και οι δύο πλευρές αποδοκίμασαν το σχίσμα. Αλλά ποια θα ήταν η ανώτατη Αρχή στο ενδεχόμενο μιας επανενωμένης Εκκλησίας; Για τους Δυτικούς δεν υπήρχε καμία αμφιβολία ότι έπρεπε να είναι ο πάπας της Ρώμης ως διάδοχος του Αγίου Πέτρου. Οι ορθόδοξοι βέβαια δεν έβλεπαν καμία λογική να παραιτηθούν από τα πρωτεία υπέρ ενός ανθρώπου τον οποίο θεωρούσαν συχνά αιρετικό.

Στις αρχές του 13ου αιώνα, ο πάπας Ιννοκέντιος Γ' κήρυξε την Τέταρτη Σταυροφορία, την οποία χρηματοδότησε η Βενετία, κυρίως για να προωθήσει τα εμπορικά συμφέροντά της στην ανατολική Μεσόγειο. Στην πορεία προς τους Αγίους Τόπους, οι Σταυροφόροι σταμάτησαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου ήλπιζαν να τοποθετήσουν τον δικό τους υποψήφιο αυτοκράτορα. Οι κάτοικοι της πόλης όμως τον σκότωσαν. Ως αντίποινα, οι ανοργάνωτοι, βίαιοι και άξεστοι στρατιώτες της Σταυροφορίας όρμησαν στην πόλη τον Απρίλιο του 1204, σκότωσαν τους κατοίκους, βεβήλωσαν τις εκκλησίες, έβαλαν φωτιά στη μεγάλη Βιβλιοθήκη της και λεηλάτησαν τους θησαυρούς της. Ανάμεσα σε αυτούς που έχασαν τη ζωή τους κατά την υπεράσπιση της πόλης ήταν οι Δανοί και οι Άγγλοι της αυτοκρατορικής Βαργαγικής Φρουράς.

Οι νικητές ίδρυσαν τη δική τους «Λατινική» αυτοκρατορία επί των ερειπίων. Οι Ενετοί κέρδισαν περισσότερα απ' όσα είχαν φανταστεί. Ανάμεσα στα λάφυρα που πήραν

μαζί τους ήταν και τα τέσσερα χάλκινα άλογα, τα οποία κοσμούν έως σήμερα τη Βασιλική του Αγίου Μάρκου.

Αυτή τη θηριωδία μνημονεύει ο πατήρ Σεβκουνόφ στο ντοκιμαντέρ του. Στη Δύση μετά βίας υπάρχει ως ανάμνηση. Οι ορθόδοξοι όμως δεν την έχουν ξεχάσει.

Η «Λατινική» αυτοκρατορία δεν άντεξε για πολύ: οι Βυζαντινοί ανέκτησαν την πόλη τους το 1261. Η Αυτοκρατορία τους επιβίωσε στη συνέχεια για περίπου 200 χρόνια. Αλλά είχαν χάσει κρίσιμες δυνάμεις στην προσπάθειά τους να προστατεύσουν τα εδάφη της, τα οποία συνεχώς συρρικνωνόνταν από τις αμείλικτες επιδρομές των Τούρκων που επέλαυναν. Μέχρι το 1365, το Βυζάντιο είχε μείνει περικλειστο από παντού εκτός από τη θάλασσα. Οι ασιατικές περιοχές είχαν περάσει ήδη στον έλεγχο των Τούρκων.

Ορισμένοι από τους Βυζαντινούς ηγέτες αποφάσισαν ότι έπρεπε να κάνουν τον ύστατο συμβιβασμό: για να κερδίσουν τη βοήθεια που ήθελαν, όφειλαν να αποδεχθούν τους όρους των Δυτικών για την επανένωση της χριστιανότητας. Άλλοι, με την ανάμνηση της Τέταρτης Σταυροφορίας, πίστευαν ότι ακόμη και η ένωση με τους Τούρκους θα ήταν καλύτερη, εάν διατηρούνταν έτσι η ελληνική συνοχή. «Καλύτερα το σαρίκι του σουλτάνου παρά η τιάρα του πάπα», φέρεται να έχει πει ο Λουκάς Νοταράς, ο τελευταίος Μέγας Δούκας του Βυζαντίου*. Η μεγάλη ορθόδοξη μοναστηριακή κοινότητα του όρους Άθως δε δίστασε καθόλου και επέλεξε τον σουλτάνο.

Το 1439, ο πάπας συγκάλεσε Σύνοδο στη Φλωρεντία για

* J. J. Norwich, *A Short History of Byzantium* (Λονδίνο, 1998: ελληνική έκδοση: *Σύντομη Ιστορία του Βυζαντίου*, Εκδόσεις Γκοβόστη, 1999), σ. 21.

τα ζητήματα του δόγματος, της παπικής αυθεντίας και της Ένωσης. Επικεφαλής της βυζαντινής αντιπροσωπείας ήταν ο αυτοκράτορας, ενώ συμμετείχαν ο αδύναμος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιωσήφ Β΄ και οι περισσότεροι ευεπηρεάστοι επίσκοποι. Στη στερημένη από εφόδια αντιπροσωπεία δεν υπήρχε καμία οργάνωση ή διάθεση συνεργασίας. Καθώς οι αντίπαλοι υπερετερούσαν και οι Τούρκοι ολοένα πλησίαζαν, η αντιπροσωπεία δέχθηκε την επανένωση με τους όρους των Δυτικών. Τα μέλη της όμως αποδοκιμάστηκαν μόλις επέστρεψαν στην Κωνσταντινούπολη. Ένα από αυτά, ο μητροπολίτης Κιέβου και πάσης Ρωσίας Ισίδωρος προσπάθησε να διακηρύξει την Ένωση στο Κρεμλίνο. Φυλακίστηκε από τον οργισμένο Μεγάλο Πρίγκιπα Βασίλι Β΄, αλλά δραπέτευσε στη Ρώμη, όπου μετεστράφη στον καθολικισμό.

Ο απεγνωσμένος αυτοκράτορας έστειλε τον έναν πρόσβη μετά τον άλλον για να ζητήσουν βοήθεια από τον πάπα, τη Βενετία και τη Γένοβα, τους μονάρχες της Δύσης. Φτάνοντας πλέον στα όριά τους, ο ίδιος και πολλοί από τους πρωτοσυμβούλους του αποδέχθηκαν τις απαιτήσεις των καθολικών, στοιχηματίζοντας ότι η Δύση θα τους βοηθούσε και ο λαός θα συμφωνούσε.

Το στοίχημα δεν απέδωσε σε κανένα επίπεδο. Ο κλήρος και ο λαός του Βυζαντίου συνέχισαν να απορρίπτουν οποιονδήποτε συμβιβασμό με τη Ρώμη. Ο πάπας και η Βενετία πρόσφεραν απλές υποσχέσεις. Η Γαλλία, η Αγγλία και η Ισπανία παρέμειναν σιωπηλές. Η Γένοβα έστειλε ένα μικρό αλλά ανεκτίμητης σημασίας απόσπασμα 700 μισθοφόρων υπό τη διοίκηση του έμπειρου Τζοβάνι Τζουστινιάνι.

Ο Μωάμεθ Β΄, ο νεαρός Οθωμανός σουλτάνος –μόλις 21 ετών– ξεκίνησε την πολιορκία τον Απρίλιο του 1453.

ΜΙΑ ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΕΙ ΤΑ ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ποια σ' αλήθεια είναι η Ρωσία, η μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο με το μεγαλύτερο πυρηνικό οπλοστάσιο; Γνωστή ως Ρως, Μόσκοβο, Ρωσική Αυτοκρατορία και Σοβιετική Ένωση και τα τελευταία τριάντα χρόνια ως Ρωσική Ομοσπονδία, διαθέτει ένα βίαιο, τραγικό, κατά περιόδους μεγαλειώδες, και σίγουρα περίπλοκο παρελθόν. Ο πρώην πρέσβης και ειδικός σε ζητήματα Ρωσικής Ιστορίας Rodric Braithwaite διαχωρίζει τους μύθους από τα γεγονότα προσφέροντάς μας τη λύση σε αυτό το αίνιγμα.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

